ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША ТЕКСЕРУ КОМИССИЯСЫ

АУДИТОРЛЫҚ ҚОРЫТЫНДЫ

кең таралған пайдалы қазбаларды барлау және өндіру бойынша мемлекеттік аудитінің қорытындылары бойынша

КАРАГАНДА
2026 г.

АУДИТОРЛЫҚ ҚОРЫТЫНДЫ

I. Кіріспе бөлім

1.1. Аудиторлық іс-шараның атауы: Кең таралған пайдалы қазбаларды барлау және өндіру жөніндегі мемлекеттік аудит.

1.2. Мемлекеттік аудиттің мақсаты: Кең таралған пайдалы қазбаларды барлау мен өндіруді басқару жөніндегі қызметтің тиімділігін бағалау.

1.3. Мемлекеттік аудит объектілері:

1) «Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ;

2) «Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ (үстеме тексеру).

1.4. Мемлекеттік аудитпен қамтылған кезең: 2020 жылғы 01 қаңтардан бастап 2025 жылғы 31 желтоқсанға дейін.

II. Негізгі (талдамалық) бөлік:

2.1. Аудиттелетін саланың жай-күйін қысқаша талдау

Қазақстан Республикасында жер қойнауын пайдалану мәселелері «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» 2017 жылғы 27 желтоқсандағы № 125-VI ҚРЗ Қазақстан Республикасының Кодексімен реттеледі *(бұдан әрі - Жер қойнауы туралы кодекс),* онда жер қойнауын пайдалану режимдері, жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік басқару мен реттеуді жүзеге асыру тәртібі, жер қойнауы учаскелеріне құқықтардың пайда болу, жүзеге асырылу және тоқтатылу ерекшеліктері, жер қойнауын пайдаланушылардың құқықтық жағдайы және олардың тиісті операцияларды жүргізуі, сондай-ақ жер қойнауын пайдалану және жер қойнауын пайдалану құқығына иелік ету мәселелері және жер қойнауы ресурстарын пайдалануға байланысты басқа да қатынастар айқындалған.

АНЫҚТАМА: Жер қойнауы туралы кодекс қолданысқа енгізілгенге дейін жер қойнауын пайдалану саласындағы қатынастар:

- Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 27 қаңтардағы «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Заңымен. №2828 (Қазақстан Республикасының «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» 2010 жылғы 24 маусымдағы № 291-IV Заңының күшімен жойылды);

- Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 24 маусымдағы №291-IV «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Заңымен (Жер қойнауы туралы кодекс күшімен жойылды).

Жер қойнауы туралы кодексте жер қойнауын пайдалану жөніндегі операциялардың 5 түрі көзделген:

1) жер қойнауын геологиялық зерттеу;

2) пайдалы қазбаларды барлау;

3) пайдалы қазбаларды өндіру;

4) жер қойнауы кеңістігін пайдалану;

5) іздеушілік.

Операциялардың әрбір түрі үшін көзделген жұмыстарды жүргізу тәртібі мен шарттары, жер қойнауын пайдаланушының құқықтары мен міндеттері, сондай-ақ жер қойнауын пайдаланудың басқа да параметрлері Жер қойнауы туралы кодексте айқындалған.

Қазақстан Республикасында Жер қойнауы туралы кодекстің қабылдануымен жер қойнауын пайдалану құқығының **екі режимі белгіленген**: лицензиялық және келісімшарттық, осыған байланысты жер қойнауын пайдалану құқығы келісімшарт немесе лицензия негізінде туындауы мүмкін.

Жер қойнауы туралы кодекстің 35-бабының 3-тармағына сәйкес жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт **көмірсутектерін барлау және өндіру немесе өндіру, сондай-ақ уран өндіру үшін жасалады**. Жер қойнауын пайдалану жөніндегі операциялардың қалған түрлеріне қатысты Жер қойнауы туралы кодекске сәйкес лицензиялық режим қолданылады.

«e-Qazyna» ақпараттық жүйесінің мәліметі бойынша, Қазақстан Республикасының өнеркәсіп және инфрақұрылымды дамыту министрлігі Қарағанды облысында ТПИ барлау үшін 585 лицензия берген, 55 келісімшарт жасалған және қатты пайдалы қазбаларды өндіру үшін 35 лицензия берілген.

Қатты пайдалы қазбаларды өндіруге арналған 55 келісімшарттың ішінде ең көп жер пайдаланушылар Шет ауданында – 16 нысан (29,1%), Бухар-Жырау ауданында – 10 нысан (18,2%) және Актогай ауданында – 9 нысан (16,4%), ал Шахтинск қаласы, Сарань, Балқаш, Абай ауданы, Нұра ауданы, Қарақаралы ауданында 20 нысан (36,4%) бар.

Пайдалы қазбалар түрлері бойынша көмір үстемдік етеді – 18 нысан, яғни жалпы санның 32,7% құрайды. Сондай-ақ мыс пен мыс рудаларын өндірумен байланысты жерлер де айтарлықтай үлеске ие – 12 нысан, яғни 21,8%, алтын мен алтын рудалары – 9 нысан, яғни 16,4%, сондай-ақ полиметалл рудалары – 6 нысан, яғни 10,9%, бұл пайдалы қазбаларды пайдаланудың негізінен көмір мен металл қазбаларын өндіруге маманданғанын көрсетеді.

Мұнайды пайдалану жөніндегі талдау көрсеткендей, 55 нысанның 17-сі, яғни 30,9%-ы, 7 мұнай пайдаланушыда шоғырланған: ЖШС «Корпорация Казахмыс», ЖШС «СТС-1» және АҚ «АК Алтыналмас» бойынша 3 нысан, яғни 5,4%-дан, сондай-ақ АҚ «Шубарколь-Комир», ЖШС «Sherubai Komir», ЖШС «Северный Катпар» және ЖШС «Корпорация Казахмыс» ПО «Балқашцветмет» бойынша 2 нысан, яғни жалпы санының 3,6%-ы.

Сонымен қатар, 38 нысан немесе 69,1% бір нысаны бар жер пайдалану органдарына бекітілген: ЖШС «Valdisere Mining», ЖШС ГРК «Sat Komir», ЖШС «Ақжарық Көмір», ЖШС «Біртүй Алтын», ЖШС «Өркен», ЖШС «Кузнецкий карьері», ЖШС «Куу-Чек тау-кен кәсіпорны», ЖШС «Kazakhmys Coal (Қазахмыс Коал)», ЖШС «Сокур Көмір», ЖШС «СП Жетымшоқы», ЖШС «Транскомир», АҚ «Шубарқол Премиум», ЖШС «Эдельвейс +», ЖШС ГРК «Қараотын», ЖШС «Рапид» фирмасы, АҚ

«QARMET», ЖШС «Достау-Литос», ЖШС «СП Батыстау», ЖШС «Korgantas Minerals», ЖШС «Вару Mining», ЖШС «Nova Цинк», ЖШС «Акмолит», ЖШС «Балқаш-Сарышаған», ЖШС «Қараоба-2005», ЖШС «Сары-Казна», ЖШС «СП Алайгыр», ЖШС «Эдванс Майнинг Технолоджи», ЖШС «Saryarka Resources Capital», ЖШС «Ulkenzhol Mining», ЖШС «Орал Электро Сервис», ЖШС «Разведка Добыча КЗКС», ЖШС «Озерное Project», ЖШС «АРКА GOLD Company», ЖШС «Металтерминал сервис», АҚ «Ulmus Besshoky», ЖШС «Нұрқош», ЖШС «Шағала Инвест» және ЖШС «LAM 2030».

Осылайша, аймақтың минералды-шикізат базасы әртүрлі пайдалы қазбалармен сипатталады, олардың ішінде мыс, алтын, күміс, көмір, молибден, алтын-кобальт және басқа да кендер бар.

Қазақстан Республикасының Өнеркәсіп және инфрақұрылымды дамыту министрлігі 2019-2025 жылдар аралығында қатты пайдалы қазбаларды барлау жұмыстарын жүргізу үшін 585 лицензия берген, оның ішінде 2019 жылы - 60 лицензия немесе жалпы санының 10,3%-ы, 2020 жылы - 75 лицензия немесе 12,8%, 2021 жылы - 85 лицензия немесе 14,5%, 2022 жылы - 90 лицензия немесе 15,4%, 2023 жылы - 70 лицензия немесе 12,0%, 2024 жылы - 95 лицензия немесе 16,2%, 2025 жылы - 110 лицензия немесе 18,8%.

585 лицензияны зерттеу нәтижесінде ҚПҚ іздестіруге арналған лицензиялардың ең көп саны Ақтөбе ауданында – 170 лицензия, яғни жалпы санының 29,1% құрайтыны, Шет ауданында – 135 лицензия, яғни 23,1%, Қарқаралы ауданында – 87 лицензия, яғни 14,9%, және Нұра ауданында – 55 лицензия, яғни 9,4% екенін анықтадық. Бірге есептегенде осы 4 ауданға 447 лицензия, яғни жалпы санының 76,4% тиесілі, бұл аталған аудандарда геологиялық барлау жұмыстарының жоғары шоғырлануын көрсетеді.

Қатты пайдалы қазбаларды өндіруге арналған лицензияларды аймақтық таралуын талдау көрсеткендей, 35 лицензияның ең көп саны Актөбе және Шет аудандарына тиесілі. Актөбе ауданында 9 лицензия берілген, яғни жалпы санының 25,7%, ал Шет ауданында 8 лицензия немесе 22,9%. Осылайша, аталған екі ауданға 17 лицензия, яғни жалпы берілген лицензиялардың 48,6% тиесілі.

Қарқаралы ауданында 5 лицензия берілген, бұл 14,3%-ды құрайды, Нұра ауданында - 6 лицензия, немесе 17,1%, Бұқар-Жырау ауданында 1 лицензия, немесе 2,9%, Осқаров ауданында - 2 лицензия, немесе 5,7%, Абай ауданында - 1 лицензия, немесе 2,9%, Қарағанды қаласында - 1 лицензия, немесе 2,9%, ал Сарань қаласында - 1 лицензия, немесе 2,9%.

Пайдалы қазбалар түрлері бойынша металдық пайдалы қазбалар мен көмір өндіруге арналған кен орындарының бар екені байқалады. Мырыш кені Байское және Солтүстік Самомбеттің кен орындарымен көрсетілген, олардың қос кәсіпкерлері тиісінше «Baijer» ЖШС және «GoldCorp» ЖШС болып табылады, ал алтын мен күміс - Сулушокы кен орны, қос кәсіпкер - «Ken Oil» ЖШС, молибден - Коктенколь кен орны, қос кәсіпкер - «Leopard Invest» ЖШС. Көмір объектілері Сарыүзен тас көмір кен орны, қос кәсіпкер

- «Сырыөзен көмір» ЖШС, Киров шахтасының бұрынғы шахталық алаңындағы учаске, қос кәсіпкер - «Көмір тау» ЖШС, сондай-ақ «Саранская» және Кузембаев атындағы шахталардың көмір кен орындарымен көрсетілген, қос кәсіпкер - «Актас Көмір» ЖШС.

Сонымен қатар, Ақтоғай ауданында мыс пен алтын қазатын кен орындары бар. Атап айтқанда, ЖШС «Balqash Resources» Қаратас II кен орнында жұмыс істейді, ЖШС «Copper KZ-CA» Борлы кен орнында, АҚ «АК Алтыналмас» Бақтай кен орнында. ЖШС «Ер-Тай» (қоскөдік), ЖШС «BMT Holding Limited» (тесіктастар), ЖШС «Каскырказған Mineral resources» және АҚ «НГК «Тау-Кен Самұрық» бойынша.

Шет ауданы молибден, алтын және күміс өндіруге арналған нысандармен, сондай-ақ басқа да пайдалы қазбалар орындарымен таныстырылған. Мысалы, ЖШС «Leopard Invest» Коктенколь молибден кен орнында қызмет атқарады, ЖШС «Ken Oil» — Сулушоки кен орнында, онда алтын мен күміс өндіру көзделген. ЖШС «Бапы Металс» (Жаунтөс), ЖШС «АСН Mining» (Солнечное), ЖШС «Shagala Mining» (Шағала), ЖШС «СП Сарыарқа Tungsten» (Оңтүстік Жуар) және ЖШС «Үштоған» бойынша да осындай жұмыстар жүргізіледі.

Осылайша, лицензиялардың таралуын талдау көрсеткендей, Қарағанды облысындағы жер қойнауын пайдалану аймақтық шоғырланумен және әртүрлі пайдалы қазбалармен сипатталады. Ең көп нысандар Ақтоғай және Шет аудандарында шоғырланған, мұнда мыс, алтын, күміс, молибден және басқа да қазбалар бар кен орындары бар. Нұра ауданында, Қарағанды қаласында және Саран қаласында негізінен көмір нысандары кездеседі.

Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 27 желтоқсандағы №125-VI ЗРК «Қазба қазбалар және оларды пайдалану туралы» Кодексінің 25 және 204 баптарына сәйкес, қатты пайдалы қазбаларды барлау немесе жер асты жолымен өндіру, немесе ашық жолмен өндіру операцияларын өткізу үшін, сұралып отырған жер учаскесі толық немесе ішінара қоныс аударылған жерлерге және оларға жанасты жерлерге мың метрге дейінгі аралыққа жататын болса, жергілікті тұрғындарға әлеуметтік-экономикалық қолдау көрсетуді қарастыратын келісімшартты жасау қажет.

Жүргізілген талдау көрсеткендей, жергілікті халықты әлеуметтік-экономикалық қолдау қарастырылған келісімдерде қолдау шаралары нақты көрсетілмеген.

Мысалы, ТОО «Қараоба-2005», Шет ауданының әкімдігі мен мәслихаты арасында жергілікті халықты әлеуметтік-экономикалық қолдау туралы келісім жасалған, ол әлеуметтік инфрақұрылымды жақсарту мен дамыту бойынша шараларды жүзеге асыруды, білім, спорт, жол инфрақұрылымы нысандарында және басқа әлеуметтік маңызды объектілерде жөндеу жұмыстарын жүргізуді қарастырады.

Сонымен бірге, жасалған келісім-шарттың шарттары формалды сипатқа ие, өйткені онда іс-шараларды жүзеге асыру жоспарланған әлеуметтік нысандар мен елді мекендердің нақты тізімі берілмеген, жұмыс

түрлері, көлемі, құны және қызмет көрсету мерзімдері анықталмаған. Нақты белгіленген және өлшенетін міндеттердің болмауы пайдаланушылардың қабылдаған міндеттерінің көлемін анықтауға, олардың орындалуына тиісті бақылауды қамтамасыз етуге, сондай-ақ жер пайдаланудан алынған әлеуметтік-экономикалық әсерді объективті бағалауға мүмкіндік бермейді. Нәтижесінде, қабылданған міндеттердің толық орындалғандығы мен жергілікті халықты әлеуметтік-экономикалық қолдауға және әлеуметтік инфрақұрылымды жақсартуға бағытталған нақты нәтижелерге жеткендігі расталмай, келісім-шартты формалды түрде жасауға және орындауға жағдайлар жасалады.

Сондай-ақ, кейде келісімшарттар орнына қайырымдылық көмек көрсету туралы келісімдер, өзара ынтымақтастық туралы меморандумдар жасалған, ал Жер кодексіне сәйкес жергілікті тұрғындарды әлеуметтік-экономикалық қолдауға арналған келісімдер жасалуы қажет.

Мысалы, «Шубарқор Комир» АҚ мен «Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау «НұрТолқын» ҚҚ арасында Нұра ауданы тұрғындарына жыл сайынғы отын беру маусымы кезінде көмір ұсыну бойынша қайырымдылық көмек көрсету туралы келісім жасалған.

Бұқар-Жырау ауданының әкімдігі аудан аумағында қызмет атқаратын кен пайдаланушыларымен жыл сайын өзара ынтымақтастық туралы меморандумдар жасайды. Мысалы, 2025 жылы АО «Горнорудная компания «Sat Komir», ЖШС «Камень-2014», ЖШС «Гауһартас» және ШҚ «Нұр-Адил» компанияларымен тиісінше меморандумдар жасалған.

Сонымен қатар, аталған меморандумдардың шарттарында әлеуметтік жобаларды іске асыру қарастырылған, бірақ олардың мазмұны, қаржыландыру көлемі және іске асырылу мерзімдері нақты көрсетілмеген.

Олай болса, жасалған келісімдердің (меморандумдар, келісімшарттар) формалды сипаты тек жер пайдаланушылардың нақты және өлшенетін міндеттемелерінің болмауымен ғана емес, сонымен қатар олардың орындалуын **жергілікті деңгейде** бақылаудың фактілі болмауымен де байланысты, өйткені ешбір мемлекеттік органға мониторинг пен бақылау функциялары бекітілмеген. Нәтижесінде, жер пайдаланушылардың әлеуметтік міндеттемелерін орындауы фактілі түрде тиісті бақылаусыз қалады, бұл олардың орындалмау қаупін туғызып, жергілікті халыққа әлеуметтік-экономикалық қолдаудың мақсаттарына жетпеуге әкеледі.

Жалпы таралған пайдалы қазбалар *(ары қарай – ЖПҚ)* шығару тұрғысынан, аудит жүргізілген кезде Қарағанды облысында ЖПҚ өндіруге қатысты келісім-шарттар бар еді, олар Қазба кодексі күшіне енгенге дейін жасалған және кодекстің 278-бабының өтпелі ережелерімен реттелетін жеке құқық қатынастары тобы болып саналады.

Жер қойнауы туралы кодекстің 29-бабының 1-тармағына сәйкес жер **қойнауын пайдалануға лицензия** мемлекеттік орган беретін және оның иесіне жер қойнауы учаскесінде көрсетілген жер қойнауы учаскесі шегінде жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізу мақсатында жер қойнауы учаскесін пайдалануға құқық беретін құжат болып табылады.

Жер қойнауын пайдалану жөніндегі операциялардың түрін ескере отырып, жер қойнауын пайдалануға мынадай лицензиялар беріледі *(Жер қойнауы туралы кодекстің 30-бабы):*

1) жер қойнауын геологиялық зерттеуге арналған лицензия;

2) қатты пайдалы қазбаларды барлауға арналған лицензия;

3) қатты пайдалы қазбаларды өндіруге арналған лицензия;

4) кең таралған пайдалы қазбаларды өндіруге арналған лицензия;

5) жер қойнауы кеңістігін пайдалануға лицензия;

6) іздеушілікке лицензия.

Жер қойнауы туралы кодекстің 65-бабына сәйкес облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органдары жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға:

- кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру жөніндегі операцияларды жүргізу үшін жер қойнауын пайдалану құқығын беру;

- жер қойнауын пайдаланушылардың кең таралған пайдалы қазбаларды өндіруге, барлауға арналған лицензиялардың шарттарын сақтауын бақылауды және кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру жөніндегі операцияларды жүргізуді, барлауды мемлекеттік бақылауды;

- жер қойнауын пайдаланушылардың ынталы болу лицензиясында және осы Кодексте көзделген ынталы болу шарттарын сақтауын бақылау;

- жер қойнауын пайдалану мақсаттары үшін Қазақстан Республикасының жер заңнамасына сәйкес мемлекет меншігіндегі жер учаскелеріне құқық беру және оларды резервте қалдыру;

- осы Кодекстің 108-бабына сәйкес жасалатын жер қойнауы учаскесін сенімгерлік басқару шарты негізінде жер учаскесіне құқықтарды сенімгерлік басқарушыға қайта ресімдеу;

- пайдалы қазбалар жатқан аумақтарда құрылыс салуды реттеу, жергілікті маңызы бар мемлекеттік табиғи-қорық қорының геологиялық, геоморфологиялық және гидрогеологиялық объектілерін және жергілікті маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтар санатына жатқызылған ерекше экологиялық, ғылыми, тарихи-мәдени және рекреациялық құндылығы бар жер қойнауы учаскелерін есепке алуды жүргізу;

- кең таралған пайдалы қазбаларды өндіруге олар берген лицензиялар және өндіруге арналған лицензиялар туралы ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету;

- құзыреті шегінде стандарттау жөніндегі құжаттардың жобаларын қарау, сондай-ақ стандарттау саласындағы уәкілетті органға енгізу үшін ұлттық, мемлекетаралық стандарттарды, ұлттық техникалық-экономикалық ақпарат жіктеуіштерін және стандарттау жөніндегі ұсынымдарды әзірлеу, өзгерістер енгізу, қайта қарау және күшін жою жөнінде ұсыныстар дайындау.

- жергілікті мемлекеттік басқару мүддесінде Қазақстан Республикасының заңнамасымен жергілікті атқарушы органдарға жүктелетін өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру.

Аудит барысында КТПҚ өндіруге арналған 39 келісімшарт, КТПҚ өндіруге арналған 32 лицензия және жалпы пайдаланымдағы автомобиль жолдарын, темір жолдарды салу (қайта жаңарту) және жөндеу мақсатында пайдаланылатын 49 КТПҚ барлау/өндіру рұқсаты қамтылды.

Жасалған келісімшарттардың негізгі көлемі 1998-2008 жылдарға келеді 30 келісім-шарт *(жалпы санының 76,9%),* бұл жоғарыда аталған кезеңде кен орындарының неғұрлым қарқынды игерілгенін айғақтайды. 2014 жылдан кейін жаңадан жасалған келісімшарттардың саны айтарлықтай қысқарды және жеке сипатта болды.

Пайдалы қазбалардың түрлері бойынша құрылыс тасын және оның түрлерін (магматикалық жыныстар, андезиттер, базальттар, габбро-диориттер, порфириттер) өндіруге арналған келісімшарттар басым - шамамен 14 келісімшарт (35,9%). Сондай-ақ құм-қиыршықтас қоспасын өндіруге арналған келісімшарттар - 9 келісімшарт (23,1%), әктас және флюсті әктас - 7 келісімшарт (17,9%), құрылыс құмы - 4 келісімшарт (10,3%) едәуір үлесті құрайды. Бұдан басқа, доломиттер, сазбалшықтар, саз балшықтар, ас тұзы және туфтар өндіруге жеке келісімшарттар жасалды, бұл облыстың минералдық-шикізат базасының әртүрлілігін айғақтайды.

Аумақтық бөлу бойынша 39 келісімшарттың басым бөлігі Бұқар жырау ауданына тиесілі - 21 келісімшарт (53,8%). Келісімшарттардың басым бөлігі Абай ауданында - 6 келісімшарт (15,4%), Ақтоғай ауданында - 3 келісімшарт (7,7%) жасалды. Осакаров ауданында, сондай-ақ Балқаш, Қарағанды және Шахтинск қалаларында 2 келісімшарт (5,1%) шоғырланған, ал Шет ауданына 1 келісімшарт (2,6%) тиесілі.

Осылайша, барлық қолданыстағы келісімшарттардың жартысынан астамы Бұқар жырау ауданында шоғырланған, бұл осы аумақтың жоғары дәрежеде игерілуі мен жер қойнауын пайдалану объектілерінің шоғырлануы туралы куәландырады.

Операциялардың түрлері бойынша келісімшарттардың көпшілігі (39-ның 34-і немесе 87,2%) пайдалы қазбаларды өндіруді ғана көздейді, ал 5 келісімшарт (12,8%) негізінен құрылыс тасы мен құм-қиыршықтас қоспасына қатысты бірлескен барлау мен өндіруге жасалған.

Келісімшарттардың қолданылу мерзімдері бойынша ұзақ мерзімді міндеттемелер басым, ең көп таралған мерзім 25 жылды құрайды - 20 келісімшарт (51,3%), 20 жылға 8 келісімшарт (20,5%), 26 жылға - 2 келісімшарт (5,1%), жеке келісімшарттар 8, 10 жылға жасалды.

2020-2025 жылдары жер қойнауын пайдаланушылар келісімшарттық міндеттемелерді орындау шеңберінде жалпы көлемі 496 623 480,0 мың теңге, сондай-ақ жалпы сомасы 737 854,3 мың теңгеге өзге де қаржылық міндеттемелер орындалды, оның ішінде өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және оның инфрақұрылымын дамытуға 359 983,8 мың теңге, тарату қорларын қалыптастыруға – 359 744,5 мың теңге, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар жүргізуге – 18 126,0 мың теңге.

Келісімшарттардың шарттарын талдау іс жүзінде барлық

қолданыстағы келісімшарттар бойынша кейіннен қосымша келісімдер жасалғанын, олармен пайдалы қазбалардың түрлері өзгергенін, жер қойнауын пайдалану мерзімдері ұзартылғанын, жұмыс бағдарламалары нақтыланғанын, тау-кендік бөлудің шекаралары өзгергенін, жер қойнауын пайдалану құқықтарын беру жүзеге асырылғанын, сондай-ақ өңірді әлеуметтік-экономикалық дамыту жөніндегі міндеттемелердің мөлшері қайта қаралғанын көрсетеді.

Тұтастай алғанда, жасалған келісімшарттардың құрылымы Қарағанды облысының жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік саясаты негізінен өңірдің инфрақұрылымдық және құрылыс жобаларын іске асыру кезінде пайдаланылатын құрылыс материалдарының кен орындарын ұзақ мерзімді игеруге бағдарланғанын куәландырады, бұл ретте келісімшарттарды кейіннен сүйемелдеу жер қойнауын пайдаланудың бастапқы шарттары өзгеруінің жоғары дәрежесімен сипатталады.

«Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ 2019-2025 жылдар кезеңінде КТПҚ өндіруге 32 лицензия берілді, ең көп сұранысқа ие:

- құрылыс тасы, магматикалық және шөгінді жыныстар (риолиттерді, андезитті порфириттерді, кварцты монцодиориттерді, гранитоидтерді, базальтты порфириттерді, туфопоршақтарды және т.б. қоса алғанда) - 16 лицензия (50,0%);
- құрылыс құмы және құм жыныстары - 6 лицензия (18,8%);
- құм-қиыршықтас қоспасы - 4 лицензия (12,5%);
- саз және саз жыныстары - 4 лицензия (12,5%);
- басқа да пайдалы қазбалар (кварцит, гипс, альбит, далалық шпат жынысы, опока) - 2 лицензия (6,2%).

Жекелеген жер қойнауын пайдаланушылар бірнеше лицензия алды, бұл олардың қызметінің дәйекті түрде кеңеюін куәландырады. Мәселен, "Қарағанды Жолдары" ЖШС 3 лицензия, "Тастемір "ДСП" ЖШС - 3 лицензия, "Балхаш Щебень" ЖШС - 2 лицензия, "Қазстройинвест21" ЖШС - 2 лицензия берілді.

Жүргізілген талдау 2022-2025 жылдары жер қойнауын пайдалануға берілетін лицензиялар санының тұрақты өсу үрдісін көрсетеді, бұл Қарағанды облысында КТПҚ өндіруге жер қойнауын пайдалану құқығын берудің жанданғанын көрсетеді. Бұл ретте лицензиялардың басым бөлігі құрылыс материалдарын (құрылыс тасы, магматикалық және шөгінді жыныстар, құрылыс құмы, құм-қиыршықтас қоспасы және саз балшық) өндіруге берілген, бұл өңірдің өнеркәсіптік, азаматтық және көлік құрылысы саласындағы жобаларды іске асыру үшін шикізат базасына жоғары қажеттілігіне негізделген.

Лицензия шарттарын орындау шеңберінде жер қойнауын пайдаланушылар жыл сайын кең таралған пайдалы қазбаларды өндіру жөніндегі операцияларды қаржыландыруды жүзеге асырды. 2020-2025 жылдары өндіру жөніндегі операцияларды жүргізуге арналған нақты шығыстар 15 704,2 мың теңгені құрады, оның ішінде 2020 жылы - 544,0 мың

теңге, 2021 жылы - 352,2 мың теңге, 2022 жылы - 301,8 мың теңге, 2023 жылы - 3 046,0 мың теңге, 2024 жылы - 5 294,0 мың теңге, 2025 жылы - 6 166,2 мың теңге.

Тұтастай алғанда, лицензиялау серпіні жер қойнауының мемлекеттік қорының жаңа учаскелерін шаруашылық айналымға дәйекті түрде тарту және КТПҚ өндіру ауқымын кеңейту туралы куәландырады.

Осылайша, жер қойнауын пайдалану саласының жай-күйін талдау ұзақ мерзімді жер қойнауын пайдаланудың басым болуымен, жаңа лицензиялардың белсенді берілуімен, өндіру мен инвестициялар көлемінің өсуімен, сондай-ақ жер қойнауын пайдаланушылардың Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген қаржылық міндеттемелерді іске асыруымен сипатталатын Қарағанды облысында саланың үдемелі дамуы туралы куәландырады.

2.2. Мемлекеттік аудиттің негізгі нәтижелері

Мемлекеттік аудитпен 1 мемлекеттік аудит объектісінің – «Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ-нің қызметі қамтылды, сондай-ақ «Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ-де үстеме тексеру жүргізілді.

Мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша жалпы сомасы 58 677,3 мың теңгеге бұзушылықтар анықталды, оның ішінде:

- бюджетке түсетін түсімдер бойынша қаржылық бұзушылықтар – 51 105,2 мың теңге;

- бюджет қаражатының тікелей шығындары – 7 572,1 мың теңге.

- жер қойнауын пайдалануға лицензияны тоқтату немесе қайтарып алу бойынша шараларды қабылдамау, жер учаскелерін рәсімдеуден бас тарту себебі жер қойнауы учаскелерінің елді мекендер мен олардың жанындағы, бір мың метрге дейінгі аумақтарда орналасуымен байланысты болу;

- қалалар мен аудандар әкімдіктерінің жергілікті халықты әлеуметтік-экономикалық қолдау жөніндегі келісімдердің орындалуын бақыламауы, бұл келісімдер жер қойнауын пайдаланушылармен шарттар аясында жасалған.

Мемлекеттік аудит объектілерінің қызметінде Қазақстан Республикасы заңнамасының 4 рәсімдік бұзушылығы, 3 кемшілік және 1 жүйелі кемшілік анықталды.

Қаржылық бұзушылықтардың жалпы сомасынан бюджетке өтелуге жататыны – 51 105,2 мың теңге, мемлекеттік аудит барысында және тексеру комиссия отырысына дейін бюджетке 7 710,6 мың теңгенің түсуі қамтамасыз етілді.

Салалық заңнама талаптарының мынадай бұзушылықтары анықталды:

- жер қойнауын пайдаланушылардың өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және оның инфрақұрылымын дамытуға арналған аударымдарды бюджетке 4 232,7 мың теңге сомасында аудару жөніндегі міндеттемелерін орындамауы;

- қол қою бонусының мөлшерін дұрыс айқындамау салдарынан бюджетке 433,6 мың теңге мөлшерінде қол қою бонусының түсуін қамтамасыз етпеуі;

- жер учаскелерін жалдау құқықтары үшін төлемдердің бюджетке жалпы сомасы 9 809,3 мың теңге көлемінде түсуін қамтамасыз етпеуі;

- жер қойнауын пайдалану операцияларын жүзеге асыру кезінде жер пайдалану құқығын рәсімдемеу салдарынан бюджетке 7 572,1 мың теңге көлемінде шығын келтірілуі;

- жер қойнауын пайдалану лицензияларын қайтару жөнінде шаралар қабылдамау, бұл жер учаскелерінің орналасуы тұрғын жерлерде және одан 1000 метрге дейінгі жақын аудандарда болуына байланысты жер учаскелерін рәсімдеуден бас тартумен байланысты;

- қалалар мен аудандар әкімдіктерінің жер қойнауын пайдаланушылармен келісім-шарттар аясында жасалған жергілікті халықты әлеуметтік-экономикалық қолдау жөніндегі келісімдерді орындауын бақыламауы;

- Бұқар Жырау ауданы Қаражар ауылдық округінің Асыл ауылы маңында орналасқан «Батыр» кен орнының жер қойнауы учаскесінде заңсыз жер қойнауын пайдалану белгілері анықталды. Бақылау өлшемі (қарап-тексеру) жүргізілген кезде топырақтың құнарлы қабатын алу жұмыстары орындалғаны, соның нәтижесінде құнарлы топырақ қабатынан үйінділердің қалыптасып, олардың өсімдік жамылғысымен жабылғаны анықталды, бұл жерді ашу жұмыстарының бір жылдан астам уақыт бұрын жүргізілгенін көрсетеді.

Бұл ретте «Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ аталған жер қойнауы учаскесіне «KAZGEOGROUP 2025» ЖШС-не 2026 жылғы 2 шілдедегі №97 жалпы таралған пайдалы қазбаларды (құрылыс құмын) өндіруге лицензия берген, алайда барлық белгілер өндіру жұмыстарының **бір жыл бұрын** басталғанын көрсетеді.

Жер қойнауын негізсіз пайдалану нәтижесінде келтірілген экономикалық залалдың мөлшерін айқындау мақсатында Қарағанды облысы бойынша Тексеру комиссия маркшейдерлік қызметтерді мемлекеттік сатып алу рәсімін өткізіп, оның қорытындысы бойынша «GeoBuild» ЖК-мен 2026 жылғы 7 тамыздағы №110940011545/260052/00 мемлекеттік сатып алу туралы шарт жасалды.

«GeoBuild» ЖК Бұқар жырау ауданы Қаражар ауылдық округінің Асыл ауылы маңында орналасқан «Батыр» кен орнының жер қойнауы учаскесіндегі қазу жұмыстарының көлемі 13 797 текше метрді құрайтыны көрсетілген техникалық есепті *(бұдан әрі – Техникалық есеп)* ұсынды.

«Қарағанды облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы» ММ Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрінің міндетін атқарушының 2021 жылғы 20 тамыздағы №457 және Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2021 жылғы 23 тамыздағы №274 бірлескен бұйрығымен бекітілген Жер қойнауы ресурстарына келтірілген залалды экономикалық бағалау

әдістемесінің талаптарына сәйкес Техникалық есепте көрсетілген игеру көлемдері бойынша жер қойнауын негізсіз пайдалану нәтижесінде келтірілген экономикалық залалдың мөлшерін жалпы **36 629,6 мың теңге** деп айқындады.

АНЫҚТАМА:

Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің (бұдан әрі-ҚР ҚК) 334 - бабының 1-тармағына сәйкес Жер қойнауын өз бетінше пайдалану, сол сияқты пайдалы қазбаларды өз бетінше өндіру, егер бұл іс-әрекеттер айтарлықтай залал келтірсе,мүлкі тәркіленіп немесе онсыз, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, үш мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не сегіз жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

*ҚР ҚК 3-бабына сәйкес **334 бапта айтарлықтай залал және айтарлықтай мөлшер** - экологиялық залалды жою немесе табиғи ресурстардың тұтынушылық қасиеттерін қалпына келтіру үшін қажетті шығындардың **бір жүз айлық есептік көрсеткіштен асатын** мөлшердегі құндық мәні.*

Бұдан басқа, осындай ұқсас факт Долинка кентіндегі «Қарағанды облысы және Ұлытау облысы бойынша ҚТЖД №31 мекемесі» РММ түзеу мекемесінің маңында орналасқан, 2024 жылғы 10 шілдедегі №2-27/220 уақытша өтеулі жер пайдалану шарты негізінде «жағажайды жайластыру үшін» нысаналы мақсатпен, кадастрлық нөмірі 09-146-049-627, пайдалану мерзімі 2024 жылғы 10 шілдеден 2029 жылғы 10 мамырға дейін берілген *(бұдан әрі – Шарт)* жер учаскесінде де анықталды. Жер учаскесіне бақылау өлшемі (қарап-тексеру) жүргізу барысында жалға алушы «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС-нің *(директоры Керн А.А.)* №31 мекемесінің маңындағы су айдынының жағалау аумағында топырақтың құнарлы қабатын алып, балласт өндіруді жүзеге асырғаны, соның салдарынан аталған аумақта ішінара суға толған қазаншұңқырлар пайда болғаны, жер учаскесінің бүкіл аумағында топырақ үйінділері мен балласттың жинақталғаны анықталды.

Аталған жағдайда «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС-нің жалпы таралған пайдалы қазбаларды (балластты) заңсыз өндіру фактісі Шахтинск қаласы полиция бөлімінің 2025 жылғы 10 қазандағы №253528030002340 КУИ-де тіркелген материалымен расталады. «Қарағанды облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы» ММ-нің мәліметіне сәйкес, Шахтинск қаласы полиция бөлімінің аталған материалы *(2025 жылғы 10 қазандағы №253528030002340 КУИ)* бойынша жалға алушы «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС-нің жалпы таралған пайдалы қазбаларды (балластты) заңсыз өндіруі салдарынан келтірілген экономикалық залалдың мөлшері **14 484,9 мың теңге** болып есептелген.

«Қарағанды облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы» ММ 2025 жылғы 22 қазандағы №3/968-И хатымен Қарағанды облысының полиция департаментіне, Шахтинск қ. полиция бөліміне және Қарағанды облысының экология департаментіне есептелген залалдың мөлшері туралы ақпарат пен тиісті шаралар қабылдау үшін материалдарды жолдаған.

Қарағанды облысының экология департаментінің *(2026 жылғы 4 тамыздағы №3/3324 шығыс хаты)* Шахтинск қаласы полиция бөлімінің

материалы *(2025 жылғы 10 қазандағы №253528030002340 КУИ)* бойынша «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС және (немесе) оның лауазымды тұлғаларын әкімшілік жауаптылыққа тарту туралы қаулы шығарылмаған, әкімшілік айыппұл салынбағаның хабарлады.

Шахтинск қаласының полиция бөлімі *(2026 жылғы 11 тамыздағы №4-18/2920-И хаты)* «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС директоры Керн А.А.-ның жалға алынған жер учаскесінде жалпы таралған пайдалы қазбаларды (балластты) заңсыз өндіру фактісі бойынша Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 334-бабы бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға негіздер жоқ екенін хабарлады.

2025 жылы жалпы таралған пайдалы қазбаларды заңсыз өндіру белгілері анықталғанына қарамастан, Шахтинск қаласының әкімдігі жер учаскесінің нысаналы мақсаты бойынша пайдаланылмауына байланысты Шартты мерзімінен бұрын бұзу жөнінде шаралар қабылдамаған. Бұл жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік мүдделерді қорғау және Қазақстан Республикасы жер заңнамасының талаптарын бұзушылықтарды жою жөніндегі уақтылы шаралардың қабылданбағанын көрсетеді, соның салдарынан жалға алушыға жер учаскесін заңды негізде пайдалану түрінде жалпы таралған пайдалы қазбаларды одан әрі заңсыз өндіруге жағдай жасалған.

Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 65-бабы 1-тармағының 1) тармақшасына сәйкес, **жер пайдаланушылар** жерді оның **нысаналы мақсатына** немесе елді мекендер жерлерінің функционалдық аймағына сәйкес, ал уақытша жер пайдалану кезінде – оның ішінде жалдау шартының (уақытша өтеусіз жер пайдалану шартының) талаптарына сәйкес пайдалануға міндетті.

Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 65-бабы 1-тармағының 9) тармақшасына сәйкес, **жер пайдаланушылар** топырақтың ластануына, қоқыстануына, **тозуына және құнарлылығының төмендеуіне**, сондай-ақ топырақтың құнарлы қабатын сату немесе басқа тұлғаларға беру мақсатында алуға жол бермеуге міндетті, бұған құнарлы қабаттың қайтарымсыз жоғалуын болдырмау үшін оны алу қажет болатын жағдайлар кірмейді. Анықталған фактілер заңды тұлғалардың Жер қойнауы туралы кодекстің талаптарын сақтамағанын, Шахтинск қаласы мен Бұқар жырау ауданы әкімдіктері тарапынан Қазақстан Республикасы жер заңнамасының сақталуына тиісті бақылаудың болмағанын, сондай-ақ облыстық басқармалар, қала және аудан әкімдіктері мен полиция органдары арасындағы ведомствоаралық өзара іс-қимылдың жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Сонымен қатар, Шахтинск қаласы полиция бөлімінде тіркелген материалдың және келтірілген залал мөлшерінің құжат жүзінде айқындалғанына қарамастан, кінәлі тұлғалардың әрекеттеріне тиісті құқықтық баға берілмеген, Қазақстан Республикасы заңнамасында көзделген толық көлемдегі ден қою шаралары қабылданбаған. Соның салдарынан анықталған құқық бұзушылық бүгінгі күнге дейін

тоқтатылмаған, ал Шахтинск қаласы полиция бөлімінің әрекетсіздігі жер қойнауын одан әрі заңсыз пайдалануға және мемлекеттік ресурстарға залал келтіруге жағдай жасаған.

Салалық заңнаманың рәсімдік бұзушылықтары:

- жалпы таралған пайдалы қазбаларды өндіруге лицензиялар беру кезінде жыл сайынғы ең төменгі шығыстардың дұрыс айқындалмауы;

- келісімшарттар мен лицензиялар талаптарының сақталуын бақылауды ұйымдастыруда кемшіліктерге жол берілуі, соның салдарынан жер қойнауы туралы заңнама талаптарының бұзушылықтары, оның ішінде есептіліктің ұсынылмауы, лицензиялық және келісімшарттық міндеттемелердің орындалмауы, жыл сайынғы ең төменгі шығыстардың игерілмеуі, нақты көрсеткіштердің бекітілген жұмыс бағдарламаларынан ауытқуы және олардың уақтылы өзектендірілмеуі дер кезінде анықталмаған;

- Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес өкілеттігі жоқ мемлекеттік органдардың жер қойнауын пайдалану мақсаттары үшін жер учаскелерін заңсыз беруі, оның ішінде жалдау мерзімін жер қойнауын пайдалану құқығының қолданылу мерзімінен асыра белгілеуі. Атап айтқанда, «Абай ауданының жер қатынастары, сәулет және қала құрылысы бөлімі» ММ «Қарағандынеруд» АҚ-ға жер қойнауын пайдалану мақсаттары үшін жер учаскелерін **2065 жылғы 5 сәуірге дейінгі** мерзіммен берген, ал жер қойнауын пайдалану туралы келісімшарттың қолданылу мерзімі **2033 жылғы 24 ақпанға дейін белгіленген**;

- жер учаскелерін жалдау шарттарын жыл сайынғы жалдау ақысының мөлшерін есептемей жасасу.

Сондай-ақ аудит барысында **жүйелі кемшілік** анықталды, атап айтқанда «Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ туралы Ереженің Қазақстан Республикасының «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» кодексінің талаптарына сәйкес келмеуі, жалпы таралған пайдалы қазбаларды барлау және өндіру құқығын кепілге қою шарттарын беру функцияларын жүзеге асыру бөлігінде.

2.3. Мемлекеттік аудит объектілері қызметінің әлеуметтік-экономикалық дамуға әсерін бағалау (өңірлік және (немесе) елдік бөлініс те):

Жер қойнауын пайдалану саласындағы қызмет Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі әсер етеді, мемлекеттік жер қойнауы қорын шаруашылық айналымға тартуды, өнеркәсіптік, көлік және әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін салуға қажетті минералдық-шикізат базасын дамытуды, инвестициялар тартуды, жұмыс орындарын құруды, бюджетке салықтар мен басқа да міндетті төлемдердің түсуін, сондай-ақ өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қаржыландыруды қамтамасыз етеді.

2019–2025 жылдары КТПҚ өндіруге 32 лицензия беріліп, жер қойнауын пайдалануға арналған 39 келісімшарт қолданыста болған, бұл облыстың минералдық-шикізат базасының белсенді игерілгенін көрсетеді.

Лицензиялардың негізгі бөлігі автомобиль жолдарын, өнеркәсіп объектілерін, тұрғын үй құрылысы мен инженерлік инфрақұрылымды салуға қажетті негізгі шикізат болып табылатын құрылыс тасын, құмды, құм-қиыршықтас қоспасын және сазды өндіруге берілген. Жер қойнауы учаскелерін неғұрлым қарқынды игеру Бұқар жырау, Ақтоғай және Шет аудандарының, сондай-ақ Балқаш және Саран қалаларының аумақтарында жүзеге асырылған.

Келісімшарттық міндеттемелерді орындау шеңберінде жер қойнауын пайдаланушылар 2020-2025 жылдары өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және оның инфрақұрылымын дамытуға 359 983,8 мың теңге бағыттаған, оның ішінде 2020 жылы – 38 698,1 мың теңге, 2021 жылы – 42 969,1 мың теңге, 2022 жылы – 55 405,4 мың теңге, 2023 жылы – 53 726,4 мың теңге, 2024 жылы – 80 050,4 мың теңге, 2025 жылы – 89 134,4 мың теңге, бұл әлеуметтік сипаттағы іс-шараларды қаржыландыру көлемінің оң серпінін көрсетеді.

Сонымен бірге, мемлекеттік аудитпен жер қойнауын пайдаланушылардың өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын және оның инфрақұрылымын қаржыландыру жөніндегі міндеттемелерін айқындауда бірыңғай тәсілдің жоқтығы анықталды. Қолданыстағы келісімшарттарда әлеуметтік міндеттемелердің әртүрлі мөлшері көзделген, олар міндеттемелердің көлемі бойынша да, оларды айқындау тәртібі бойынша да ерекшеленеді. Бір жағдайларда аударымдардың мөлшері тұрақты сомада белгіленсе, басқа жағдайларда айлық есептік көрсеткішпен немесе жер қойнауын пайдаланушының шығындарына пайыздық қатынаста айқындалған.

Бұдан басқа, аталған аударымдарды есептеу базалары (пайдалану шығыстары, өндіруге жұмсалған нақты шығындар, өндіру жұмыстарын жүргізуге арналған жыл сайынғы шығындар), сондай-ақ қаражатты пайдалану бағыттары да әртүрлі болып келеді. Жер қойнауын пайдалану шарттары ұқсас болған кезде бұл қаржылық міндеттемелер көлемінің әртүрлі болуына және өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қаржыландырудың біркелкі болмауына алып келеді.

Мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша жер қойнауын пайдаланушылар қызметінің өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсері мемлекеттік басқару мен бақылау жүйесіндегі кемшіліктерге байланысты толық көлемде қамтамасыз етілмейтіні де анықталды. Жер қойнауын пайдалану құқығын беру, жер қойнауын пайдаланушылардың міндеттемелерін айқындау, жер пайдалану құқықтарын рәсімдеу, міндетті төлемдерді әкімшілендіру, сондай-ақ келісімшарттар мен лицензиялар талаптарының орындалуын бақылау кезінде бұзушылықтар анықталды. Жіберілген бұзушылықтар бюджетке міндетті төлемдердің толық түспеуіне, мемлекеттік жер қойнауы қоры мен жер ресурстарының тиімсіз пайдаланылуына, сондай-ақ жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік басқару тиімділігінің төмендеу тәуекелдерінің туындауына әкеп соқтырды.

Соған қарамастан, жер қойнауын пайдаланушылардың қызметі минералдық-шикізат базасының дамуын, инвестициялық белсенділікті және өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қаржыландыруды қамтамасыз ете отырып, Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі ықпалын тигізуде.

Сонымен қатар, жер қойнауын пайдаланушылардың міндеттемелерін айқындауда бірыңғай тәсілдің болмауы және мемлекеттік аудит барысында анықталған мемлекеттік басқару мен бақылау жүйесіндегі кемшіліктер жер қойнауын пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырудың тиімділігін төмендетіп, бюджетке түсетін түсімдердің толықтығына және өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қаржыландыруға теріс әсерін тигізеді.

III. Қорытынды бөлім.

3.1. Мемлекеттік аудит барысында қабылданған шаралар:

Мемлекеттік аудит барысында тексеру комиссия отырысына дейін бюджетке 7 710,6 мың теңге түсті, бюджетке түсуге жататын қалдық — 43 394,6 мың теңге.

мемлекеттік аудит барысында

<u>«Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ:</u>

- жер қойнауын пайдаланушылардың өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және оның инфрақұрылымын дамытуға арналған аударымдарының 401 102 бюджеттік сыныптама коды бойынша 4 232,7 мың теңге сомасында бюджетке түсуі қамтамасыз етілді *(«Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ның 2026 жылғы 3 шілдедегі №3595, №3597, №3598, №3600, №3603, №3605, №157, №99, №100, 2026 жылғы 18 маусымдағы №158 төлем тапсырмалары, «Bereke Bank» АҚ-ның 2026 жылғы 8 шілдедегі №132169735, 2026 жылғы 7 шілдедегі №3055, №3056 төлем тапсырмалары, «Банк RBK» АҚ-ның 2026 жылғы 1 шілдедегі №319, 2026 жылғы 9 шілдедегі №355 төлем тапсырмалары, «Банк ЦентрКредит» АҚ-ның 2026 жылғы 17 маусымдағы №268 төлем тапсырмасы).*

- жер қойнауын пайдалану құқығын бергені үшін 105 305 бюджеттік сыныптама коды бойынша 433,6 мың теңге мөлшеріндегі қол қою бонусының бюджетке түсуі қамтамасыз етілді *(«Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ның 2026 жылғы 8 шілдедегі №905 төлем тапсырмасы).*

«Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ:

- жер учаскелерін жалдау құқықтары үшін 105 315 бюджеттік сыныптама коды бойынша 1 573,7 мың теңге сомасында бюджетке түсуі қамтамасыз етілді *("Қазақстан Халық Банкі" АҚ-ның 2026 жылғы 23 шілдедегі №3884, 2026 жылғы 23 шілдедегі №3886, 2026 жылғы 23 шілдедегі №3887, 2026 жылғы 23 шілдедегі №3888, 2026 жылғы 23 шілдедегі №179, 2026 жылғы 14 шілдедегі №300, 2026 жылғы №301 төлем тапсырмалары 2026 жылғы 14 шілде, 2026 жылғы 14 шілдедегі №302, 2026 жылғы 14 шілдедегі №303, 2026 жылғы 14 шілдедегі №290, 2026 жылғы 14 шілдедегі №296, 2026 жылғы 14 шілдедегі №295, 2026 жылғы 14 шілдедегі №294, 2026 жылғы 14 шілдедегі №297, 2026 жылғы 14 шілдедегі №298, 2026 жылғы 14 шілдедегі №299, 2026 жылғы 21 шілдедегі №96, 2026 жылғы 21 шілдедегі №99, 2026 жылғы 21 шілдедегі №97, 2026 жылғы 21 шілдедегі №98, 2026 жылғы 21 шілдедегі №100, 2026 жылғы 21 шілдедегі №101, "ForteBank" АҚ-ның 2026 жылғы 21 шілдедегі №837, 2026 жылғы 21 шілдедегі №838, 2026 жылғы 21 шілдедегі №839, 2026 жылғы 21 шілдедегі №840, 2026 жылғы 20 шілдедегі №70 төлем тапсырмалары 2026 жылғы 20 шілдедегі №71, 2026 жылғы 20*

шілдедегі №69, 2026 жылғы 20 шілдедегі №68, 2026 жылғы 20 шілдедегі №67, 2026 жылғы 20 шілдедегі №66, 2026 жылғы 20 шілдедегі №65, 2026 жылғы 20 шілдедегі №64, №148 2026 жылғы 22 шілдедегі № 1228, 2026 жылғы 23 шілдедегі №1229, 2026 жылғы 23 шілдедегі №1230, 2026 жылғы 23 шілдедегі №1231, 2026 жылғы 23 шілдедегі №1232, "Bereke Bank" АҚ-ның 2026 жылғы 21 шілдедегі №3235 төлем тапсырмасы, "Банк RBK" АҚ-ның 2026 жылғы 24 шілдедегі №1387034 төлем тапсырмасы).

тексеру комиссияның отырысына дейін:

«Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ:

- жер учаскелерін жалдау құқықтары үшін 105 315 бюджеттік сыныптама коды бойынша 1 470,6 мың теңге сомасында бюджетке түсуі қамтамасыз етілді *(«Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ның 2026 жылғы 4 тамыздағы №179, 2026 жылғы 12 тамыздағы №ONB0245BE, 2026 жылғы 21 тамыздағы №1193 төлем тапсырмалары, «ForteBank» АҚ-ның 2026 жылғы 11 тамыздағы №100 төлем тапсырмасы, «Bereke Bank» АҚ-ның 2026 жылғы 17 тамыздағы №3565 төлем тапсырмасы).*

3.2. Мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша қорытындылар

Жүргізілген мемлекеттік аудит нәтижесінде «Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ жер қойнауын пайдалану құқығын беру кезінде жер қойнауы кодексі талаптарының бұзушылықтарына жол бергені анықталды, олар жер қойнауын пайдаланушылардың міндеттемелерін дұрыс айқындамау, міндетті төлемдердің бюджетке толық түсуін қамтамасыз етпеуден көрініс тапқан, бұл мемлекеттік жер қойнауы қорын тиімсіз басқару тәуекелдерінің туындауына ықпал етіп, жер қойнауын ұтымды пайдалануға, мемлекеттің экономикалық өсімін қамтамасыз етуге және қоғамның әл-ауқатын арттыруға бағытталған мемлекеттік реттеу қағидаттарының іске асырылуына кері әсерін тигізген.

«Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ-де жүргізілген мемлекеттік аудит нәтижесінде жер қойнауын пайдалану мақсаттары үшін жер учаскелерін беру, жер пайдалану құқықтарын рәсімдеу және жер учаскелерін жалдау шарттарының талаптарының орындалуын бақылау саласында Басқармаға жүктелген функциялардың тиісінше орындалмағаны анықталды, бұл Қазақстан Республикасы жер және салық заңнамасы талаптарының бұзылуына, жалдау төлемдерінің бюджетке уақтылы және толық түспеуіне, мемлекеттік жер қоры жерлерінің тиімсіз пайдаланылуына және бюджет шығындарының туындауына әкеп соқтырған.

Сондай-ақ мемлекеттік аудит барысында жер қойнауын пайдаланушыларға жер учаскелерінің Қазақстан Республикасы жер заңнамасының талаптарына сәйкес тиісті шешімдерді қабылдауға уәкілетті емес органдармен берілген фактілері анықталды.

Жүргізілген мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша жалпы сомасы 58 677,3 мың теңгеге бұзушылықтар анықталды.

Анықталған бұзушылықтар мен кемшіліктердің негізгі себептері аудит объектілерінің жер қойнауын пайдалану және жер қатынастары саласындағы жүктелген функцияларды тиісінше орындамауы, жер қойнауын пайдалану құқығын беру, жер пайдалану құқықтарын ресімдеу,

келісімшарттардың, лицензиялар мен жалдау шарттарының талаптарын орындау кезінде заңнама талаптарының сақталуын бақылаудың болмауы, бюджетке төлемдердің толық және уақтылы түсуін қамтамасыз етпеу, сондай-ақ жер қойнауын пайдалану құқығын беру кезінде мемлекеттік органдар.

Жол берілген бұзушылықтар мемлекеттік жер қойнауы қорын және жер ресурстарын тиімсіз басқару, бюджетке міндетті төлемдердің толық және уақтылы түсуін қамтамасыз етпеу, бюджет шығындарының туындауы, мемлекеттік активтерді пайдалану тиімділігінің төмендеуі, сондай-ақ жер қойнауын пайдалану/жерді пайдалану ақылылығы, мемлекеттік Қордың жер қойнауы мен жерді ұтымды пайдалану қағидаттарын бұзу тәуекелдері үшін алғышарттар жасады. Көрсетілген мән-жайлар мемлекеттік ресурстарды басқарудың тиімділігіне, мемлекеттің экономикалық мүдделерін қамтамасыз етуге және өңірдің орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуы жөніндегі міндеттерді іске асыруға теріс әсер етеді.

3.3. Мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша ұсынымдар мен тапсырмалар

Мемлекеттік аудит нәтижелерін ескере отырып, ұсынамын:

1.Қарағанды облысы бойынша тексеру комиссияның отырысында кең таралған пайдалы қазбаларды барлау және өндіру жөніндегі мемлекеттік аудиттің нәтижелерін қарау.

2. **Қарағанды облысының әкіміне** (Е.К. Булекпаев) **2026 жылғы 21 желтоқсанға дейінгі мерзімде**:

2.1) облыстық басқармалар, қала/аудан әкимдері және басқа мемлекеттік органдар арасында қатты пайдалы қазбаларды барлау және өндіру мәселелері бойынша өзара әрекеттесу тәртібін (регламентін) әзірлеу, онда келесі шараларды қарастыру:

жер қойнауын пайдалануға лицензиялар (келісімшарттар) беру және жер учаскелеріне құқықтарды ұсыну жөніндегі бірыңғай тізілімді (электрондық дерекқорды) жүргізу;

жауапты мемлекеттік органды айқындай отырып, берілген жер қойнауын пайдалануға арналған лицензиялар (келісімшарттар) тізілімін жасалған жер учаскелерін жалға алу шарттарының тізілімімен жыл сайын салыстырып тексеруді;

қатты пайдалы қазбаларды заңсыз өндіру фактілері анықталған жағдайларда, осындай фактілерді анықтаудан бастап уақтылы ден қоюға және тиісті шаралар қабылдауға дейінгі нақты іс-шараларды айқындауды көздеу;

жер қойнауын пайдалану жүзеге асырылатын аумақтарға әлеуметтік-экономикалық қолдау көрсету мәселелері бойынша қолдау көлемін айқындаудың нақты өлшемшарттарын *(өндіру көлеміне, жер қойнауын пайдаланушының есепті кезеңдегі түсіміне немесе өзге де өлшенетін көрсеткішке байланыстыра отырып)* қамтитын бірыңғай өңірлік әдістемені әзірлеу, сондай-ақ жер қойнауын пайдалануға арналған лицензияның (келісімшарттың) қолданылу мерзімінің толық кезеңіне міндеттемелерді жылдар немесе

кезеңдер бойынша бөле отырып келісімдер жасасуды не жер қойнауын пайдаланудың бүкіл мерзімі ішінде келісімге толықтыруларды мерзімді түрде қол қоюды көздеу;

облыстың барлық қалалық және аудандық әкімдіктерінің пайдалануына арналған жергілікті халыққа әлеуметтік-экономикалық қолдау көрсету туралы келісімнің үлгілік нысанын әзірлеу;

келісімдер мен меморандумдардың орындалуына мониторинг жүргізуді, қала (аудан) және облыс деңгейінде жауапты құрылымдық бөлімшені бекітуді, есептіліктің мерзімділігін (кемінде жарты жылда бір рет) айқындауды, сондай-ақ орындалуы туралы белгілері бар барлық жасалған келісімдердің бірыңғай тізілімін (деректер базасын) жүргізуді;

жергілікті атқарушы органның құзыреті шегінде жер қойнауын пайдаланушының келісім бойынша өзіне алған міндеттемелерін орындамағаны үшін жауапкершілік (салдарлар) тетігін көздеуді.

2.2) қала мен аудан әкімдеріне бұрын жасалған келісімдерді бекітілген әдістемеге сәйкес келтіруді тапсырсын (орындалмаған немесе белгісіз мерзімге созылған міндеттемелер бойынша), немесе тиісті лицензиялар (контактілер) қолданыстағы қалған мерзімін қамтитын қосымша келісімдер жасасын.

3 **«Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ басшысы** (А.А. Газалиев) **2026 жылғы 23 қарашаға дейінгі мерзімде** Мекеме туралы Ережеге жалпы таралған пайдалы қазбаларды барлау және өндіру құқығын кепілге қою шарттарын беру жөніндегі функцияларды алып тастау бөлігінде өзгерістер енгізу ұсынылсын;

4. **«Қарағанды облысының кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ басшысы** (А.А. Газалиев) **шара қабылдасын:**

4.1) **«Қарағанды облысының табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы» ММ-мен** (А.Н.Тазабеков) **бірлесіп 2026 жылғы 21 желтоқсанға дейінгі мерзімде** «KAZGEOGROUP 2025» ЖШС сомасы 36 629,6 мың теңге 206 109 кодына жергілікті бюджет кірісіне экономикалық залалды өтеуді қамтамасыз етілсін.

4.2) **«Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ** (Тюлюбеков А.Д.) **бірлесіп 2026 жылғы 21 желтоқсанға дейінгі мерзімде** жер қатынастары бойынша жасалған келісім-шарттар реестрімен теңдестірілуі тиіс лицензиялар (контракттар) реестрін толық тексеру жұмыстарын өткізу, оның нәтижесінде әр анықталған сәйкессіздік үшін ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес қажетті әрекеттерді қамтамасыз ету;

4.3) «Қарағанды облысының экономика және бюджет жоспарлау басқармасы» ММ (Ашкенов Д.К.) **бірлесіп 2026 жылғы 21 желтоқсанға дейінгі мерзімде** қалалық және аудандық әкімдіктермен пайдаланушылармен жасалған барлық келісімдер мен меморандумдарды, келісімнің мәнін, ұсынылған міндеттемелер көлемін, ағымдағы мерзімдегі

нақты орындалуын және құжаттың әрекет ету мерзімін тіркеу арқылы тексеру жұмыстарын жүргізу.

5. «Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы және жер қатынастары басқармасы» ММ басшысы (А.Д. Тюлюбеков) **шара қабылдасын:**

5.1) **2027 жылғы 26 шілдеге дейінгі мерзімде** өтеу кестесіне сәйкес «ККК Бетон» ЖШС бойынша 105 315 коды бойынша жер учаскелерін жалдау құқықтары үшін төлемнің 5 719,0 мың теңге сомасында жергілікті бюджет кірісіне түсуін қамтамасыз ету;

5.2) **2027 жылғы 26 шілдеге дейінгі мерзімде** өтеу кестесіне сәйкес «Тегиз Жол» ЖШС бойынша 105 315 коды бойынша жер учаскелерін жалдау құқықтары үшін төлемнің 1 046,0 мың теңге сомасында жергілікті бюджет кірісіне түсуін қамтамасыз ету;

5.3) **2026 жылғы 21 желтоқсанға дейінгі мерзімде** «Шахтинск қаласы әкімінің аппараты» ММ (М.Е. Қыдырганбеков) «Шахтинск ауданының жер қатынастары, сәулет және қала құрылысы бөлімі» ММ-мен (Б.Ж. Мақшай) бірлесіп «Рыбная лагуна» ш/қ ЖШС-мен жасалған 2024 жылғы 10 шілдедегі №2-27/220 уақытша өтеулі жер пайдалану шартын мерзімінен бұрын бұзылсын және Шахтинск қаласының полиция бөлімі анықтаған жергілікті бюджет кірісіне 14 484,9 мың теңге мөлшерінде экономикалық залал сомасы бойынша атқарылған жұмыс туралы мәліметтер берілсін.

5.4) **2026 жылғы 21 желтоқсанға дейін** «Абай ауданының жер қатынастары, сәулет және қала құрылысы бөлімі» ММ-мен (Ж.Б. Жумабаева) бірлесіп, «Қарағандынеруд» АҚ-мен жасалған 2016 жылғы 3 мамырдағы №42 уақытша өтеулі жер пайдалану шартын мерзімінен бұрын бұзылсын.

Қосымша:

- жиынтық тізілім 8 парақта;
- жүйелі кемшіліктер бойынша жиынтық кесте 1 парақта;
- кемшіліктер бойынша жиынтық кесте 1 парақта.

Қарағанды облысы бойынша тексеру комиссиясының мүшесі **М.Х.Бектурова**

Сапаны бақылау бөлімінің басшысы **О.А.Жанакбаева**

Аудит тобының басшысы, №2 бөлімнің бас инспекторы – мемлекеттік аудиторы **Б.Р.Ибраева**

№1 бөлімнің бас маманы – мемлекеттік аудиторы **А.Н.Сулейманова**